

ב"ה

פרשת שמות

**וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמַלְכֵּת הָעִבְרִית אֲשֶׁר
שָׁם הָאֵחָת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשְּׂנִית פּוּעָה: (פרק
א' פסוק ט"ו)**

למילדת. הוא לשון מולידות, אלא שיש לשון
קל ויש לשון כבד, כמו סוּבַר ומַסְכָּר, דוּבַר
ומדַבָּר, כך מוליד ומילד: שפּרה. זו יוכבד
על שם שמספרת את הולד: פועה. זו מרים
שפועה ומדברת והוגה לולד כדרך הנשים
המפיסות תינוק הזוכה. פועה לשון לעקה,
כמו כיולדה אפעה (ישעיהו מ"ז): (רש"י):

מסכת סוטה דף י"א עמוד ב

**רש"י ד"ה שהיתה פועה לולד. משעשעת
אותו כדרך שמסחקים לתינוקות בדברים
ערבים לשעשעו: פועה. לוּעַקַת כמו
כיולדה אפעה (ישעיה מז):**

בגמרא שם איתא: דתניא שפּרה זו יוכבד
ולמה נקרא שמה שפּרה שמשפּרת את
הולד דבר אחר שפּרה שפרו ורבו ישראל
בימיה פועה זו מרים ולמה נקרא שמה
פועה שהיתה פועה (ומוציאה את הולד)
דבר אחר פועה שהיתה פועה ברוח הקודש
ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את
ישראל.

לכאורה שני דיבורי רש"י בפירוש הלשון
פועה סתרי ההדדי, דברים ערבים וצעקה,
ועוד מדוע שתקרא המילדת כך ע"ש צעקת
היולדת.

ואפשר ששני דיבורים אלו משתייכים לפי
סידורם הראשון שהיתה פועה לולד (והוא
כבר אחרי שמוזכר בגמרא פעם ראשונה
"פועה") והדיבור השני "פועה" שייך לפעם

השניה שכתוב פועה בגמרא דבר אחר
"פועה" שהיתה פועה ברוח הקודש והוא
כעין "צעקה" פנימית שאינה נשמעת והיא
נבואת הגאולה, דבר זה הוא הוא פירוש
הפסוק בישעיה (מ"ב י"ד) הַחֲשִׁיתִי מַעֲוָלָם
אַחֲרַיִשׁ אֶתְאַפֵּק פִּי לִלְדָּה אֶפְעָה אֲשֶׁם וְאֲשַׁאף יָחַד:
וברש"י - החשיתי מעולם. זה ימים רבים
החשיתי על חרבן ביתי ותמיד אחריש:
אתאפק. לשון הווה עד עתה הציקתני רוחי
ומעתה כיולדה אפעה: אשום. אתבהל:
ואשאף. ואתאוה להשמיד הכל יחד כל
אויבי: וראה במלבי"ם שם שזה הוא
צעקת הגאולה.

וע"כ רש"י לא פירש בנביא את המילה
אפעה שהיא צעקה כעין שפירש במסכת
סוכה (דף ל"א ע"א) פעיתא. קולנית היא
זו: וכן מובן מדוע רש"י לא מביא במקום
זה את הפסוק כיולדה אפעה, כי ענינו הפוך
כי שם בגמרא אמר להם רב נחמן לא
להקשיב לאשה זו כי היא קולנית.

וכן בתורה הביא רש"י את הפסוק כיולדה
אפעה כיוון לפירוש השני של צעקת רוח
הקודש על הגאולה, ובמהרה נשמע את
צעקת הגאולה כיולדה אפעה אמן.

**וּמִשָּׁה הָיָה רָעָה אֶת צֶאֱן יִתְרוֹ חֹתְנָהּ כֹּהֵן מִדִּיָּן
וַיִּנָּהֶג אֶת הַצֶּאֱן אַחֲרֵי הַמִּדְבָּר וַיָּבֹא אֶל הָרִ
הָאֵלֶּהִים חֲרֹבָה: (פרק ג' פסוק א')**

אחר המדבר. להתרחק מן הגזל שלא ירעו
בשדות אחרים: אל הר האלהים. על שם
העתיד: (רש"י)

**וּמִשָּׁה הָיָה רָעִי יֵת עֲנָא דִּיתְרוֹ חֲמוּהִי רַבָּא
דְּמִדִּין וּדְבַר יֵת עֲנָא לְבִתָּהּ שְׁפָר רַעֲיָא**

לְמַדְבְּרָא וְאַתָּא לְטוּרָא דְאַתְגְּלִי עֲלוּהִי
יִקְרָא דִּי לְחֹרֵב: (תרגום אונקלוס)

מסכת בבא קמא (דף קי"ט:) מסתיימת במילים אלו: אמר אמר רב יהודה כשות וחזיז אין בהם משום גזל באתרא דקפדי יש בהן משום גזל אמר רבינא ומתא מחסיא אתרא דקפדי הוא:

וזכרנו שם ד"ה מתא מחסיא. מקום זהמות הוא ולריכין למרעה טוב:

מדברי רש"י אלו עולה ההסבר שאתרא דקפיד או לא קפיד, אין הכוונה שהאנשים הגרים במקום מסויים נחשבים לקפדנים שמקפידים על ממונם או לא, אלא מדובר על מציאות שבמקום זה מגדלים בהמות בדרך כלל וממילא צריכים למרעה כל אחד לבהמותיו, וההקפדה היא תוצאה של כך, וא"כ צריך להבין מדוע רש"י פירש זאת על המילים מתא מחסיא ולא פירש מיד בדברי רב יהודה אתרא דקפיד, עוד צריך להבין מדוע הוסיף רש"י מרעה טוב ומספיק היה לומר וצריכין למרעה,

בשני דיוקים אלו הרגיש המהרש"א ומפני חביבות הדברים הנה דבריו במילואם: בסיום המסכת פרש"י מתא מחסיא מקום בהמות הוא וצריכין למרעה טוב עכ"ל לא הל"ל אלא למרעה ומלת טוב הוא מיותר ועוד אמלתא דרב יהודה באתרא דקפדי ה"ל לפרושי כן ואפשר שנתכוין ע"פ מ"ש לסיים בדבר טוב והכא כולה מסכת בנזיקין מד' אבות וכמ"ש בריש המסכת בהך דרשה דמבעה זה אדם שהוא רמז גם לנזקי שמים מידו של עשו ומפרק מרובה עד סופה איירי בנזקי אדם וראה רש"י שלא סיים בהך מסכת בדברי אגדה לפי שב"ק וב"מ וב"ב כעין מסכת אחת הן שכולן דינים וכדי שלא יהא חסר לסיים

מסכת זו בדבר טוב כי למרעה אותיות אחרונות רעה ע"כ הוסיף מלת טוב לסיים וכן התלמוד בטר דסיים דקפיד סיים באותיות יהו"א המורה על שמותיו הוי"ה שם של ד' וי"ה ואהי"ה אשר עמנו בגלות והטו"ב הוא אותיות זוגות ממנו ודו"ק:

ונראה להוסיף על כך תוספת נופך בדיוק נוסף מדוע רש"י כתב בדיבור המתחיל מתא מחסיא ולא כתב פירשו על התיבות אתרא דקפיד הוא, שהן הן הדברים שרש"י דייק ענין זה שלא מדובר באנשים שמקפידים שטבעם כך אלא מפני שהוא מקום

והראיה לכך שרבינא שהיה דר במתא מחסיא אמר זאת, כדאיתא ביומא פ"ו ע"א רש"י ד"ה ומתא מחסיא. מקומו של רבינא: ובוודאי לא היה מתכווין לומר דאנשי עירו הם אנשים קפדנים אלא זה ענין של מציאות של מקום בהמות, וזה עולה בקנה אחד עם דברי רש"י במסכת הוריות דף י"ב ע"א (ועיין בליקוטים בסוף המסכתא בשם החתם סופר שציין לרש"י דלקמן) רש"י ד"ה דמתא מחסיא. הווי' תלמידי חכמים ראויים להוראה ותרבות יפה היה בהם אבל בפומבדיתא לא הוי תרבות מעליא כל כך וקאמר ליה מוטב לו לדור באשפה במתא מחסיא מלדור באפדנא בפומבדיתא: והחתם סופר ציין גם לתוספות בשבת צב ע"ב ותוכן הדברים שאם בקפידה תליה מילתא לכאורה בטלה דעתם אצל רוב בני אדם וא"כ מאחר שזה מקום בהמות הרי שהכלל שבטלה דעתיהו לא חל, ואפשר לדקדק בדבר רש"י שמתא מחסיא תלמידי חכמים וכו' ובוודאי לא בטלה דעתם והיותר נכון ללמוד מהם, ואולי אפשר להעמיס בכוונת רש"י מרעה "טוב" – נקי מן הגזל שצדיקים היו

ומדקדקים על בהמותיהם מפני נדנוד גזל, ועיין במהר"ם שיף אריכות גדולה בדברי רש"י אלו.

והנה התרגום תירגם אחר המדבר "בתר שפר רעיא", והרגישו בזה הרבי ר' העשיל – חנוכת התורה, מהרי"ל דיסקין, ר' חיים בנו של הגר"ז מבריסק זצ"ל (מובא בחוברת ישורון ובספר שי לתורה)

דהתרגום רצה לתרץ קושיא איך משה רעיא מהימנא לקח הצאן למדבר להר מקום סכנה, ועוד הרי המדבר הוא ארץ לא זרועה כדכתיב בירמיה, לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה,

ותירץ זאת על פי מה דאיתא במסכת בבא מציעא דף לו ע"ב מתיב רמי בר חמא העלה לראשי צוקין ונפלה אין זה אונס וחייב הא מתה כדרכה הרי זה אונס ופטור ואמאי לימא ליה אוירא דהר קטלה אי נמי אובצנא דהר קטלה הכא במאי עסקין שהעלה למרעה שמן וטוב, וא"כ רואים מכאן דכשהולך למקום מרעה שמן וטוב אפשר גם למקום סכנה, וזה נקרא "שפר" רעיא, וא"כ אף שנקרא הר חורב היה מקום מרעה, ובזה יובן מה שהזהירם "גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא, כי בהר זה היה מקום מרעה, וכדברי רש"י בגמרא (ב"מ) העלה לראשי צוקין. שומר שהעלה לראשי הרים חדים ומסופעים ונפלה: למרעה שמן וטוב. דרך הרועים להעלות שם בהמות לרעות:

ואפשר שרש"י כפי שמסביר בפסוק בכפל לשון, להתרחק מן הגזל - שלא ירעו בשדות אחרים, לזה כיוון למרעה טוב ולא דווקא מרעה "שמן" וטוב, כי אכן במדבר אין מרעה שמן כנאמר בפסוק בירמיה לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה, אלא שהוא

מקום "מרעה טוב" נקי מן הגזל לגמרי ואף לא בשדות של אחרים שאולי אינם מקפידים, והוא ה"מרעה טוב" שסיים בו מסכת בבא קמא, ועל פי זה נאמר שהר חורב לא היה מקום מרעה שמן וטוב אלא שנעשה נס בעת מתן תורה, דיש אומרים שהוא הטעם לשיטוח עשבים בבית הכנסת בחג השבועות לכבוד מתן תורה.

לדף היומי מסכת חולין

דף כ"ט ע"א

רש"י ד"ה על ידו. כצבילו כמו (עירובין דף פז:) מערב אדם על ידו ונתן כצבילם ומפני ששנינו שם ללריך למרק יכול לא מירק יהא פסול לזקדקים לא סגי ברוז קנים:

והנה במסכת יומא דף לא ע"ב מקור משנה זו שהובאה כאן בגמרא כתב רש"י ד"ה על ידו. בשבילו כמו קוצץ אדם ע"י עצמו (ב"מ דף צג.) אי נמי על ידו לשון אחריו וסמוך לו והרבה יש בספר עזרא על ידו החזיק פלוני את החומה (נחמיה ג):

וצריך להבין מדוע ביומא הביא סמך מבבא מציעא וכאן הביא מעירובין, עוד מצינו ברש"י במגילה כד ע"א וביבמות קכ שמבאר בקצירת אומר על ידו. בשבילו: ולא הביא סמך, וכן במקומות שהביא בבא מציעא (צ"ב ע"ב) ובעירובין מפרש בשבילו, בשבילן.

איברא דלשון על יד מתפרש בעוד משמעות חוץ מהפירוש הפשוט על יד ממש, והוא הפירוש הקרוב ביותר למשמעות על יד כפשוטה, והוא - אצל בסמוך, וכדברי רש"י (בפרשתינו) ונערוותיה הולכות על יד היאור על יד היאור - אצל היאור, כמו (שמואל ב

אף שרש"י מפרש "בשביל" הביא ראיה מעירובין מערב אדם על יד בנו ובתו, שדומה בלשונו למה שהביא מבבא מציעא קוצץ אדם על ידי עצמו על ידי בנו ובתו הגדולים על ידי עבדו ושפחתו הגדולים ועל ידי אשתו מפני שיש בהן דעת, ובעירובין לשון הברייתא - מערב אדם על ידי בנו ובתו הקטנים על ידי עבדו ושפחתו הכנענים בין לדעתן בין שלא לדעתן, ומכאן שמשמעות "על יד" היא כפולה יכולה להתפרש בשבילם ויכולה להתפרש אחר הסכמתם או אחר שאדם אחר עירב בשבילם יעויין שם.

שלי ושלכם שלכם הוא, ועל כן אשמח לקבל הערות והארות ודיוקים בלשון רש"י:

aharonteomim@gmail.com

יד) ראו חלקת יואב על ידי, והוא לשון יד ממש, שיד האדם סמוכה לו.

עוד פירוש לעל יד שהכוונה מכוחו בכוחו (נדה ב"א) על יד. על כח מפקידה לפקידה הוא בא וממעטו כמו פוסל על ידו דיבמות (דף צו.) וכן הרבה:

והנראה שבמקומות שאין לטעות בכוונת הדברים לא פירש רש"י כלל, ובמקומות שהיה צריך לפרש שהכוונה "בשביל" פירש, החידוש במשנתנו שמקורה במסכת יומא, והצורך בדיקדוק והסבר מיוחד, ולכך רש"י מפרש בשינוי לשון, ותחילה נסביר שעל יד הנאמר במשנה זו יכול להתפרש ג"כ "בסמוך" "אצל" "מיד", ורש"י כיוון לרמוז ביומא לנדון כאן בגמרא בחולין האם המשך השחיטה של כל הסימן בקדשים מעכב, ולפי זה יותר מדויק הלשון "בשביל" כי שוחט בשביל הכהן גדול שלא סיים את השחיטה, אבל אם זה מעכב אלא שצריך לכתחילה להשלים השחיטה הרי שאפשר להסביר "על יד" – אחר.

וע"כ שם ביומא הביא בתחילה ראיה ללשון "בשביל" באופן ברור וזה קוצץ על יד עצמו, שאין שייך לפרשו בשום דרך אחר, ויש כאן גם דמיון בלשון קוצץ כמו קורץ מירק שוחט, והביא את הפירוש השני ללשון "על יד" רק במשמעות "אחר" שמשלים מעשה הקודם, ע"פ הנביא בנחמיה שמדבר מבנין חומות ירושלים והפירוש שם אחר משלים.

וכאן בחולין פירש ע"פ מסקנת הדברים שזה גם משלים, וגם זה אינו דבר שהיה חייב מעיקר הדין לעשותו כי אז היה הכהן גדול חייב לגמור השחיטה,